

Azərbaycan folklorundan yeni nümunələr

SAXUR FOLKLORU ¹
KARÇÜL (CİN, ALEXALEYKA)

Eşitdiyimə görə, karçül balacaboy, görünməz, əyilmiş vəziyyətdə, qapqara bir varlıqdır. Uşaqlar atın üsdünə yapışanda deyirdilər, baxsana, karçül kimi yapışıbdı.

(Söyləyici: Şahmalıyev Yusif Əmrullah oğlu, Zaqatala rayonu Dağlı kəndi, təvəllüdü 1954, təhsilli ali).

Ağ atımız var idi. Bir gün səhər baxıram ki, at həyətə bağlanıb, amma suyun içindədir. Elə bil bunu harasa aparıb, çapıb gətiriblər. Çapılmaqdan qapqara olub. Atın yalını da dolaşdırıb, xırda-xırda hörüblər. Atamdan soruşdum ki, ata, biz bunu minməmişik. Bu niyə tərlidi? Dedi, bala, axşam onu karçül minib. Atam deyirdi ki, karçül daha çox yiyəsiz atdara, yaşlı, dindar adamlar otaqda tək yatardısa, onların üsdünə gəlirdi.

(Söyləyici: Şahmalıyev Yusif Əmrullah oğlu, Zaqatala rayonu Dağlı kəndi, təvəllüdü 1954, təhsilli ali).

Nənəm deyirdi ki, karçülün başında papaq var. Onun başındakı papağı kim ələ keçirə bilsə, o görünəcək. Ancaq indiyə qədər onun papağını ala bilən olmayıb.

(Söyləyici: Şahmalıyev Yusif Əmrullah oğlu, Zaqatala rayonu Dağlı kəndi, təvəllüdü 1954, təhsilli ali).

Karçül, əsasən, pişik cildində olur. Çox vaxdı kişilərin üsdünə gəlir, özü də ağız yuxarı yatanda gəlir. Öncə ayaqdan başlayır. Ayağını ayax üsdünə qoyur, qollarını qol üsdünə qoyur, bütün bədən üzvləri insanın bədən üzvləri ilə üst-üstə düşür. Ağız ağzın üsdünə düşür, burun burunun üsünə düşür. Onun burunun bir deşiyi var. Adamın burnunun bir deşiyini bağlayır, o biri açıq qalır. Ona görə boğulma hissi yaradır, adama ağırlıq verir, onu tərlədir, amma ölüm baş vermir. Caynaqlarını da yan tərəfdən qabırğaların altına salıb sıxmağa başlayır. Babamın üsdünə gəlib. Babam Ayətül-kürs oxuyur, onu tutub tullayır. Deyirdi, qapının yanında balaca toxunma coraba döndü, durub gülə-gülə də getdi.

(Söyləyici: Cəlal, Zaqatala rayonu Mamrıt kəndi)

¹ Toplayan: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru İlkin Rüstəmzadə

Gecə yatan vaxtı sənin üstünə ağırlıq çökür. Elə bil kimsə üstünə çıxıb səni boğur. Bağırmaq istəyirsən, amma səsin çıxmır. Onda deyərdilər ki, bu gecə mənim üstümə alexaleyka gəlib. Onun üstünə sancaq taxanda heç nə edə bilmirdi. Çox adam çalışıb ki, üstünə sancaq taxıb alexaleykanı tutsun, olmuyub.

Mənim dostum vardı, adı Nəbi idi. Bizim kəndçi olsa da, Balakəndə olurdu. O deyirdi ki, Balakəndə oxuyurdum, bir qarının evində qalırdım. Aşağıda mən yatırdım, yuxarıda o yatırdı. Dam tərəfdə də pəncərə vardı. Mən aşağıda yatdım taxtın üstündə, qarı da yuxarıda. Bir vaxtı gördüm pəncərədən gözləri balaca bir qız girdi. Yuxuda da deyiləm. O qız mənə çataçatda elə bil mənim bədənimin üsdünə dağ yığıldı. Ha o tərəfə çevrilmək istədim, ha bu tərəfə çevrilmək istədim, tərənə bilmədim. O gedincax tərliyf ayıldım. Səhər bunu qarıya danışdım. Qarı dedi, mən onun dərindən aşağıda yatmıram.

(Söyləyici: Turacov Musa Qazıməmməd oğlu, Zaqatala rayonu Yeni Suvagil kəndi, təvəllüdü 1932, təhsili orta).

Karçül çox adamın üsdünə gəlib. Kimin üsdünə gəlirsə, onu ancaq həmin adam görür, özü də hələ həyətdə ikən onun gəldiyini hiss eliyir. Bizim gəlinin üsdünə gəlir o. Nələr eliyir, xeyri yoxdur, genə gəlir. Bircə qapının ağzına süpürgə qoyanda, deyir, gəlmir. O gələndə, deyir, özümü tərpedə bilmirəm, boğuluram, çığırırım, ev adamlı dolu olsa da, biri səsini eşitmir. Çıxıb gedəndən sonra baxıb görürəm ki, qan-tərin içindəyəm. Hər dəfə bir sifətdə gəlir. Elə vaxt olur adam sifətində, elə vaxt olur pişik sifətində gəlir. Deyir, qapı-pəncərəni bağlayıram, amma bir yer tapıb gəlir. Onun dediyinə görə, hətta iynənin deşiyindən də keçə bilir. Adamın üsdünə minəndə insanın əli açıqda qalır. Əlində sancaq, iynə olub onun alnına batırsa, onda qaçmır.

Əvvəllər bir adam tutmuşdu onu. Onu işlədib özünə yaxşı mal-dövlət yığmışdı. Axırda balaca uşağı aldadıb iynəni çıxardır, uşağı da öldürüb getmişdi.

Karçül ata da gəlir, amma atın hamısına gəlmir. Hansı atnan öcəşdisə, daha çox ona gəlir.

(Söyləyici: Ramazanova Zərbiçə Qurban qızı, Zaqatala rayonu Meşləş kəndi, təvəllüdü 1946)

ALNAYET (ALINYET, HAL ANASI)

Qadın uşağa yatanda üç-dörd gün onun yanında keşik çəkərdilər, tək qoymazdılar. Guya Anna qari gələcək, gəlinin bağırsağını çıxardacaq. Belə rəvayət eliyirlər ki, bir çoban Ajnourdan gəlirdi. Çay da kəndin qabağından axırdı. Səhərə yaxın çaya çatanda baxır ki, bir şey kənd tərəfdən yügürə-yügürə gəlir. Baxır görür ki, əlində qara ciyər var. O da eşidibmiş qadın uşağa yatanda Anna qari əlini salıb onun ciyərlərini çıxardır. Aparıb onu suya salanda qadın burada

can verir. Birdən yadına düşür ki, bu Al qarısı olar. Kafir, neynirsən, salma onu suya deyib xançalı çıxardıb üsdünə yügürən kimi deyir:

– Salmıram suya, məni incitmə. Yeddi arxa dönəninə kimi sənə dəymiycəm, məni burax.

Guya aparıb yerinə qoyur, arvad ölmür. Al qarısının ən çox qorxduğu şey sancaxdı, iynədi. Bir qadın uşağa yatanda onun üstünə gəlibmiş, onda üstünə sancaq sancıb onu tutublarmış. Həmin qadının bir qız uşağı olur. Bu qız uşağı böyüyür. Bir gün bu qıznan suya gedir. Suyu gedəndə qıza deyir ki, bala, habı şeyi götürsənə burdan. Bu uşaq nə başa düşür. Sancağı açan kimi qızı vurur yerə, qaçıb gedir.

(Söyləyici: Turacov Musa Qazıməmməd oğlu, Zaqatala rayonu Yeni Sıvagil kəndi, təvəllüdü 1932, təhsili orta).

Şifərdən su tökülən yerdə görünməzlər, cinlər olur. Kim onların üsdünə ayaq basırsa, onlara xəsarət yetirirsə, onlar da ondan öc alır, onun üsdünə gəlirlər. Onun da duası var, o duanı oxuyanda gələ bilmirlər.

İranənin uşağı olanı üç gün idi. Xəsdəxanada yatırdı, yanında heç kim olmuyub. Anası sifətində bir qadın gəlibdi. Diyifdi, İranə, mən sənənin uşağının aparacağam. Bu da diyifdi mənim uşağımı sən apara bilməzsən. Diyif, onda mən səni boğuf öldürəcəm. Alinyet yaxınlaşdı ki, bunu boğsun, bu çıxıranda həkim qaçıb gəlibdi. Ondən sonra bu qız qorxur, tez-tez özündən gedir. Səhərisi gün məni çağırıldı ki, dünən bu qızın üsdünə alinyet gəlib, onnan qorxubdu, onun qorxuluğunu götür. Mən buna baxdım, gördüm bundakı qorxuluq mən götürən qorxuluqdan deyil. Bunun canına cinlər sirayət eliyib. Dedim, Tala kəndində tas quran Şaban əfəndi var, bunu aparın onun yanına. Aparıldı ora, oturdub Qurandan surələr oxuyandan sonra gəlin özünə gəldi. O cin onnan aralandı.

Hal deyilənə görə uşağı olmayan qadındı. Uşağı olmadığı üçün zahı qadınlardan qisas alır. Doğulan uşaq oğlan uşağı olanda o yaxın gələ bilmir. Oğlan uşağından qorxur. Amma doğulan uşaq qız olarsa, tək qalanda həmin qadın gəlib onu aparır.

Nüh obada Sofu baba deyilən kişi olubdu. Əsil adı Məhəmməd olub, dindar olduğu üçün Sofu deyillərmiş. Sofu baba dəyirman arxının yanında olanda görüb ki, suyun içində uzun bir arvad var, əlində qanlı cigərlər, bu cigərləri suya çəkmək isdiyir. Saçınnan tutub deyir ki, mələun, oları qaytar yerinə qoy. Həm də and içdirib ki, mənim yeddi arxa dönənime dəymiycəksən. Kəndə qayıdanda eşidib ki, Mamrıda filan arvadı qan aparıb, ölüm ayağındadı. Cigərləri qayıdandan sonra həmin arvad sağalıb.

Hal uzun saçlı, gözləri aşağı dartılmış şəkildə eybəcər bir qadın olur. Sallax döşdəri olur, sağ sol çiyininə, solu sağ çiyininə aşırır. Ayaqları da tərsinə olurdu: it ayağı kimi dabanı irəli, pəncəsi dala olurdu.

(Söyləyici: Cəlal, Zaqatala rayonu Mamrık kəndi)

BAİN ANA

Sən yatmısan, bir adamın səsiylə səni çağırırlar. Durub baxırsan, heç kim yoxdu. Ona deyirlər səni çağırın Bain anadır. Mənim sinif yoldaşım vardı. Onun anasını gecə çağırıblar, bu da durub çıxdı. Çağırdıqca gedibdi. Bu adamın dalınca qəbiristanlığa girib. Bir vaxtı ayılıb görüb qəbiristanlıqdadı. Pismillah deyəndə o yoxa çıxır.

(Söyləyici: Şahmalıyev Yusif Əmrullah oğlu, Zaqatala rayonu Dağlı kəndi, təvəllüdü 1954, təhsili ali, ixtisası tarix müəllimi)

ABDAL

Bizim yaylax sahəmiz var Tirlər dağında. Orda Əbdalın qəbiri deyilən qəbir var. Əbdal da yarı insan, yarı heyvandı. Onun haqqında da rəvayətlər var. Tüfəngi tuşluyursan insana dönür, tüfəngi çəkən kimi heyvana dönür. Onun qəbirinin uzunluğu iki metrə kimidi. Helə hündür adam olub.

ŞEYTAN

Ağsaqqallar deyirdi ki, zoğalın altına getməyin, gecələr orda şeytan olur. Deyilənə görə, ağacların içərisində ən tez zoğal çiçək açır. Şeytan da buna aldanır. Elə bilir ki, zoğal tez çiçək açıbsa, meyvəsi də tez yetişəcək. Ona görə zoğalın altında yatır ki, meyvəsi yetişəndə onu yesin. Şeytan ha gözləyir zoğal yetişəcək, ha yetişəcək, ona kimi armud yetişir. Ayı armudu yeyir, amma şeytan hələ gözləyir.

(Söyləyici: Davudova Bayramxatun Abdulla qızı, Zaqatala rayonu Meşleş kəndi, təvəllüd 1955)

Rəhmətlik Ramazan dayı arandan gəlirmiş. Çardaxların qabağına çatanda qaş qaralır. Gürcüvan tərəfdən görür səs gəlir. Əməlli başdı toy çalınır: nağara, zurna, oynuyan. Muxaxlılar, çardaxlılar, ələsgərlilər – ətraf kəndlərin camaatı burdadı. Öz-özünə deyir, əşi, mən yol gəlirdim, bu toy hardan çıxdı? Deyir, atı sürüb getmək istiyirdim ki, biri gəldi atı saxladı. Dedi, düş. Dedim, əşi, mən yol gedirəm, sağ olun, Allah mübarək eləsin. Bizdə də adət var, toy olanda yoldan keçəni saxlıyıb yeməyə dəvət eliyərdilər. Hətta bəy də gəlirdi, onu getməyə qoymurdu ki, sən mənim qonağımsan. Sənnən bərəkət gələcax. Onu buraxmazdı. Bu mənada bunun atını tutdular, dedilər düş. Mən, deyir, düşdüm. Atımı apardılar, bir qırağa bağladılar. Mənə dedi, keç. Keçdim, hamı da xoş gəldin, xoş gəldin deyir. Baxıram sifətdən tanıdığım, tanımadığım adamlardı. Oturdum. Bir az oyna, bir az şənlən, bir az oynayanlara əl çal. Hindi keçdik yeməyə. Aş gətirdilər. Bismillah deyib elə aş yeməyə başlayanda baxdım gördüm ki, nə toy? Oturmuşam yolun kənarında çaylaxda, qabağımda da böyük bir təzəh.

Bu hadisədən sonra Ramazan dayı qorxuya düşdü, neçə gün xəsdə yatdı.

(*Söyləyici: Əliyev Məhəmməd Cuma oğlu, Zaqatala rayonu Gözbaraq kəndi, təvəllüdü 1928, təhsili yeddiillik, ixtisası çoban*)

Bizdə Xalid deyilən kişi olub. O, Armataya qızıl axtarmağa gedib. Dağa çıxanda görüb ki, şeytan bir süfrə açıb qızıl qurudur. Bu da fikirləşib ki, nə qayırım? Yavaş-yavaş yaxınlaşıb, atılıb qızılın üsdünə, bir ovuc ondan qapıb. Şeytan bunu götürüb nətər atıbsa, yalnız bir neçə saatdan sonra özünə gəlir. Gözünü açanda görüb ki, Dəvəboynundadı, həmin qızıllar da ovcunda qalıb.

(*Söyləyici: Davudov Əhməd Şəmsəddin oğlu, Zaqatala rayonu Mamrux kəndi, təvəllüdü 1962, ixtisası rəssam*)

ƏRDAVA

Kimsə tərsinə iş görəndə, deyillər Qasıman ərdava. Bunu nəyə görə deyillər? Belə rəvayət var ki, əvvəllər camaat divlərin üsdünə iynə taxıb onları işdədirmiş. Qasımgilin də bir Ərdavası varmış, amma hər şeyi tərsinə görürmüş. Get meşədən odun gətir demək isdiyirsə, onu tərsinə deməliydi: bu gün meşəyə getmə, odun gətirmə. O zaman qaça-qaça gedib meşədən bir ağacı qırıb gətirirdi. Yaxud filan daşı bura gətir demək isdiyirsə, gərək tərsinə desin. Bu gün də həmin söz işlənir: “Qasıman ərdava kimi tərsinə iş görürsən”.

Belə rəvayət eliyillər ki, ərdavanı biri tutub işlədirmiş. Bütün işləri ona gördürür, hətta aparıb sahəni ona şumladır, yeri əkdirir. Elə mament yaranır ki, ev ziyəsi harasa getməli olur. Qız uşağı qalır ərdavaynan. Ərdava uşağa deyir ki, başım qaşınır, baxsana. Qız bunun başına baxanda deyir, Ərdava çoci¹, sənin başında iynə var. Diyir, çıxarsana. Qız da bilməyib. İynəni çıxardan kimi qızı götürüb çırpıb yerə, özü də qaçıb meşəyə gedib. Belə bir rəvayət danışirlər.

(*Söyləyici: Sulxayeva Gülpəri Hacı qızı, Zaqatala rayonu Mamrux kəndi, təvəllüdü 1970, təhsilli orta*)

XIZIR NƏBİ, XIZIR İLYAS

Xızır Nəbi, Xızır İlyas, Xızır Nas üç nəfərdir. Kim bir bəlaya düşəndə həmin övlüylərin üçünün də adını yadına salsın, o bələdan qurtarar. Onlar üç övlüya olub. Biri qəza olan vaxtı, biri tufan olan vaxtı, birisi yanğın olan vaxtı köməyə çatır. Hərəsinin bir funksiyası var. Üçünün də adını çəksən biri də olsa sənə köməyə çatır.

(*Söyləyici: Zəkəriyeva Səriyyə Bünyamin qızı, Zaqatala rayonu Dağlı kəndi, təvəllüdü 1957, təhsili orta, ixtisası metodist*)

¹ Çoci - qardaş

Keşmişdə çaylaxdan keçib piyada şəhərə gedirdix. Elə vaxt olurdu sel gəlirdi, çaydan keçmək olmurdu. Onda çağırırdix ki, ay Xızır İlyas, kömək elə bizə. Sudan keçməyə imkan isdiyirik. O su elə bil dala çəkilirdi, bizə yol açılırdı. Biz o tərəfə keçəndən sonra yenə həmən gurultuyun axırdı. Xızır Nəbini isə od düşəndə çağırırıx. Kiminsə evinə od düşəndə bir əlhənd, on bir qulfu oxuyub onu çağırırsa, onda od sönməyə başlayır. Xızır Nəbi od üçündü, Xızır İlyas su üçündü.

Nənəmgildə yaşıyanda gecə yarı od düşmüşdü evimizə. Nənəm közləri peçdən götürüb vedrəyə yığmışdı, amma üsdünə qapax qoymağı unutmuşdu. Vedrəni də qapının ağzına qoymuşdu. Köz orda alışıb, döşəməyə od düşmüşdü. Bir vaxt gözümü aşdım ki, alov evin tavanına vurur. Nənəmi çağırdım. Nənəm duran kimi alovu görüb dedi: “ey Xızır Nəbi, kömək elə bizə. Bizi yanmağa qoyma”. Ondan sonra mən odun üstündən atılıb ayvana çıxdım, su dolu vedrə var idi, onu odun üsdünə atıb nənəmi çölə çıxartdım. O vaxdı nənəm deyirdi ki, sənə Xızır Nəbi kömək elədi, sənə çölə çıxmağa imkan verdi.

(Söyləyici: Davudova Hürü Həbibullah qızı, Zaqatala rayonu Mamrix kəndi. təvəllüdü 1951, təhsili səkkizillik)

Xızır Nəbi haqqında rəhmətlik anam deyirdi, bala səhər-səhər evdən çıxanda qapını açan kimi Xızır Nəbinin adını çək. Denən ki, mənə yaxşı yol qismət elə. Onun adını çəksən sənənin səfərin yaxşı olacaq.

(Söyləyici: Qurbanov Qədir Əli oğlu, Zaqatala rayonu Suvagil kəndi, təvəllüdü 1958).

QOYUNLA BAĞLI ƏFSANƏLƏR

Məhəmməd peyğəmbər namaz qılan vaxdı deyib:

– Dayan, a qoyun. Mən namazımı qılım, sonra yoluna davam edərsən.

Bu, namazını qılıb durunca qoyun nə qədər məsafə gedibdi. Peyğəmbər çətinliğinə bulara çatıbdı. Onda peyğəmbər qoyunun qarnına çomaq vurub ki, sənənin qarnın heç vaxt doymasın. İndi qoyuna fikir versən görərsən ki, qarnının bir tərəfi şişdir, o biri tərəfi içəridədir. Deyilənə görə, o vaxdan qoyunun qarnının bir tərəfi hələ batıq qalıb.

(Söyləyici: Davudov Qədir Məhəmməd oğlu, Zaqatala rayonu Meşleş kəndi, təvəllüd 1953, ixtisası çoban)

Heyvanlar bir gün yığılıb Allahdan dilək istəyir. Hərəsi bir şeyi götürür. Qarışqa yer qazmağı, ayı qış yuxusuna getməyi götürür. Axıra qoyun qalır. Allah deyir, qoyun, bəs sən nə istəyirsən? Qoyun da deyir ki, mən elə ayaq ver ki, mən o ayaqların özümü qışdan çıxardım. Habelə qar olsun, qoyun o ayaqlarıynan qarı eşir, ordan nəşə çıxardıb yeyir. Həm də ki, onda dayanmaq yoxdur. Daim gəzir.

(Söyləyici: Davudov Qədir Məhəmməd oğlu, Zaqatala rayonu Meşleş kəndi, təvəllüd 1953, ixtisası çoban)

OVÇULUQ ADƏTLƏRİ, İNANCLAR VƏ YASAQLAR

– Bizə böyükler deyirdi ki, sürüdə ağ heyvan görəndə atmayın. Məsələn, təkənin içində ağ təkə varsa, cüyürün içində ağ cüyür varsa atmayın. O abdaldı, yəni sürünü otarandır. Onu atan olarsa, o adam öləcəkdir.

– Söyləyiciyə ov hamiləri haqqında sual verdikdə bizə bu məlumatı verdi: Yuxarı Axaktərə deyilən kənd var, o tərəfin adamları bizim tərəfə ova çox gəlibdi. Həmin kənddə Dinəməhmə, Zevruxan deyilən mahir ovçular olub. Bizim meşələrdə Zevruxanın pusquda durduğu daş vardı, Zevruxan oxna deyirik ona. Zevruxan bir dəfə bizim tərəfə ova çıxanda həmin daşın altında oturub dincəlirdi. Ocaq qalayıb onun qırağında oturubdu. Gecə onun yanına saqqallı, yaşlı bir kişi gəlibdi. Deyibdi ki, bəs elə, bir də bura ova gəlmə. Axırı sənün üçün yaxşı olmayacaq. Ondan sonra o bu tərəflərə ova gəlməyib.

– Ova səhər tezdən çıxırdıq. Çünki heyvanlar bir səhər tezdən, bir də saat dördən-beşdən sonra otduyur. Ona qədər onlar qayaların kühüllərində gizlənilir. Heyvanları çox vaxt izlə ovlayırdıq. İz olmayanda dağlarda duzlaq çıxan yerlər vardı, həmin yerlərdə pusquda dururduq. Heyvanda o qədər güclü hissiyyat var ki, insan iyini aldıqda o dəqiqə qaçıb aradan çıxırdı. Ona görə ova gedəndə küləyin istiqamətini nəzərə alıb otururduq. Axşam üstü külək aşağı doğru əsir, biz də elə otururduq ki, külək iyi o tərəfə aparmasın.

– Ova gedəndə hələ heyvan atmayıbsansa, sənün üstünə başqa ovçu gəlirsə, onunla yoldaş olurduq. Əgər dörd nəfər olurdusa, ikisi bir tərəfə, ikisi başqa tərəfə gedirdi, gələndə də vurulan ovu bərabər bölürdük. Əti hissələrə ayırırdıq, hər hissənin üstünə bıçaq qoyurduq. Biri üzünü çevirirdi. Əti bölüşdürdükdən sonra üzünü çevirib deyirdi, bu sənün, bu da sənün. Belə bölürdük. Heyvanın baş-ayağı onu vuran ovçuya çatırdı. Ovdan qayıdanda üstünə adam çıxırsa, vurulan heyvanın ətindən ona da verməlisən.

– Elə adam var ki, gözə gəlir. Neçə dəfə ova gedir, heç bir heyvan vura bilmir. Onda deyirlər ovun bağlanıbdır. Qaratikan ağacını ortadan yarıb oyuq şəklinə salırdılar, həmin adamın özünü də, tüfəngini də üç dəfə ordan keçirirdilər. Onda ov açılırdı.

– Ayı yağından yel xəstəliyinin müalicəsinə istifadə olunurdu. Maral ildə bir dəfə buynuzunu tökür. Onun təzə buynuzu qıgırdaq kimi yumşaq olur. O mədəyə dərmandır, həm də məhlədə çox ilan olanda dağ maralının buynuzunun qırığını yandırırıldı, onun iyi gələn yerdə ilan dayanmırdı.

– Qatıq çalmaq üçün maya götürəndə qabın içində duz və ya şəkər aparırsan, onlar onu götürüb yerinə qatıq töküb verirlər.

– Kimdənsə dərman alanda ona şəkər verib əvəzində dərman almalısan.

– Uşaq başını aşağı əyib ayaqlarının arasından baxırsa, deyirdilər qonaq gələcək. Mənim balaca nəvəm var. Bir gün başını əyib ayaqlarının arasından baxırdı. Yoldaşıma dedim, bu gün qonaq gələcək. Axşam həqiqətən də qonaq gəldi.

– Qonşuya süd verəndə südü boşaltdıqdan sonra kasanın içinə azacıq su əlavə edib qaytarırdılar. Malın südü kəsilməsin deyə həmin suyu gətirib həyətə tökürdülər.

– Nişanlı qızın əlində səbəb olduğu üçün onun əli ilə xəsdəyə su içirdilər, həyətə su səpirdilər. Xəsdə adam olanda nişanlı qız əlini xəsdənin üstünə çəkirdi, deyirdilər nişanlı qız əl çəkəndə tez sağalır. Əldə yara varsa, nişanlı qız əlini çəkəndə yara tez sağalır.

– Sabunçu kəndində köçməyən, evlənməyən adamların ziyarət elədiyi yer var. Belə rəvayət eləyillər ki, bir oğlan bir qızı sevirmiş, amma qızı başqasına ərə verirlər. Qız gəlin aparanda onu istəyən oğlan onun başı üsdündən güllə atır. Gəlin ondan xəstə düşür, üç aydan sonra ölür. İndi ərə getməyən qızlar, oğlanlar bəxtlərinin açılması niyyəti ilə oranı ziyarət eləyirlər.

– Sünnət eliyəndə qapıya qandal qoyurdular ki, ora gələn adam qandalın üsdünən keçib gəlsin.

– Ziyarəti gedəndə qəbirin üstündə bir əlhəm on bir qulf oxunur. Deyilənə görə, insan onu görmür, amma ziyarət sahibi gəlib onun qabağında dayanır. Bir əlhənd üç qulfu isə Quranı xətmə bərabər sayılırdı. Qəbirin üstündə bir əlhənd üç qulfu oxuduqda bir Quranın oxunub ziyarətə bağlandığı hesab olunurdu.

– Qapıya ilk dəfə gələn uşağa pay verilir. Pay vermədikdə, böyüyəndə uşağın əliyəri, oğru olacağına inanılırdı.

(Söyləyisi: Məmmədov Ramazan Məhəmməd oğlu, Zaqatala rayonu Meşleş kəndi, təvəllüdü 1939, təhsili 7 illik, ixtisası sürücü.

Davudova Bayramxatun Abdulla qızı, Zaqatala rayonu Meşleş kəndi, təvəllüd 1955)

QƏDİR GECƏSİ

Eşitdiyimə görə, bir deyirmançı olub. Dəni üyüdəndə birdən deyirman dayanıb. Yüyürübdü arxa, görüb su dayanıb. Bu isdiyib desin ki, ali təhsilli, yüksək adamlardan elə. Deyib ki, başı yekələrdən elə, başı yekələrdən elə. Başı o qədər böyüyüb ki, dəyirmanın qapısından keçməyib. Sonra deyir, əstafirlax, başı balacalardan elə. Başı balacalaşmış olub bu boyda. O gecə nə dilək eləsən Allahatala qəbul eliyir.

(Söyləyici: Cəlal, Zaqatala rayonu Mamrix kəndi)

Mənim bibim qədir gecəsini görüb. Xəstə vaxtı olub, gecə yarı həyətə düşüb. Qədir gecəsi olduğunu heç başa düşməyib. Qabağında bulax olubdu. Burğunu açıbdı, görür su tökülmür. Bacısını çağıraraq ki, bacı, bacı, görürsənmi, su

tökülmür. Astafadakı su qatılaşmışdı. Əldən gedəndən sora başa düşüb ki, qədir gecəsi imiş.

(Söyləyici: Davudova Hürü Həbibullah qızı, Zaqatala rayonu Mamrux kəndi, təvvəllüdü 1951, təhsili səkkizillik)

Keçmişdə bizim qonşuluqda bir arvad olubdu, rəhmətdik Zibeydə xala. Dəsdəmaz almağa çölə çıxıbdı. Görübdü həyətdəki ağaclar yıxılıbdı. Diyifdi, ay Allah, bu gecə küləkmi əsdi, nə oldu ağaclar yıxıldı? Gedim hələ buzovu bağliyım. Bu gedib buzovu gətirincə ağaclar hamısı başını qaldırıb. Diyifdi, Allah, qədir gecə idi, mən heç nə annamadım.

Şıxı kişi də görübdü qədir gecəsini. Xaral meşoğuna bizim dildə balaq deyillər. Onda da iki xaral dolu buğdası olan adam qışdan sağ çıxırmış. Bu deyib, ay Allah, mən nə isdiyim? İki xaral dolusu buğda demək isdiyib, dili çaşıb “balaqey balaq”, yəni xaral içində xaral deyib. Baxıb görüb yanında iç-içə iki xaral meşoğu var.

(Söyləyici: Davudova Hürü Həbibullah qızı, Zaqatala rayonu Mamrux kəndi, təvvəllüdü 1951, təhsil səkkiz illik)

Bizim kənddə bir yaşdı arvad olur. Bu çıxıb görür ki, ağac yıxılıbdı. Onda da bir yaxşı dilək tutmalısən, heç kimə deməməlisən. Bu da hamıya deyib ki, axşam ağac yıxılmışdı, dedim səhər durub yaxşıca bali¹ yiyəcəyəm. Səhər durub baxır ki, ağac ayaq üsdədi. Əfəndi baba buna deyir, heləmi eliyərlər? Onu heç kimə deməzlər, bir yaxşı dilək tutarlar. Bu da onu bilməyib.

(Söyləyici: Musayeva Elmira Mohuma qızı, Zaqatala rayonu Sabunçu kəndi, təvəllüdü 1968, təhsilli orta)

Qədir gecəsi orucluğun 15-dən sonrakı tək günə düşür. Qədir gecəsini görə gərək başqasına deməsin. Mən bir-iki dəfə dedim, ondan sonra görmədim. Meşədə qoz çırpırdıx. Meşənin ortasıdı, ətraf qaranlıqdı. Yatmışıx, bir vaxdı gözümü açdım ki, qabaqdakı qoz ağacına işıq düşübdü. Mənim beynimə gəlmədi ki, bu, qədir gecəsi olar, bundan bir dilək isdiyim. Tez böyrümdəkini durğuzdum. Onu durğuzan kimi işıqlar getdi. İkinci gecə durdum, gördüm çəmənlik bir yerdi, irəlində bir təpə var, təpədən o yana keçən kimi elə bil cənnətdi. Orda iki ağac var: biri heyvadı, biri nardı. Mənim də əlimdə Quran kitabı vardı. Dedim o ağacların altında oturub Quran oxuyaram. Genə yanımdakı qızı durğuzdum. Onu durğuzan kimi baxdım ki, yerin içindəyəm.

(Söyləyici: Ramazanova Zərbiçə Qurban qızı, Zaqatala rayonu Meşleş kəndi, təvəllüdü 1946)

¹ Bali – gilə

KƏSİKBAŞ ZİYARƏTİ

İldə bir dəfə quraq düşəndə yağış istəmək üçün Kəsikbaş ziyarətghına gedirik. Deyilənə görə, tək adamın dalına beş-altı nəfər düşüb, onu tutmağa çalışıblar. Dolamaya çatmağa bir az qalmış orda onu tutub başını kəsiblər. Dala qayıdanda bir nəfər çönüb baxır ki, o adam başını qoltuğuna vurub altdan yuxarı gedir. Çığırır deyir:

– Ay qardaşlar, başını kəsdiyimiz adam başını götürüb gedir.

Bunlar da düşüb onun dalına ki, görək bu hara gedir. Dağa qalxanda orda düz yer var, iki dənə cökə ağacı var, həmin ağacların altında başını yer qoyub orda can verib. Ora Kəsikbaş ziyarətghı deyilir. İl quraq keçəndə yağış yağdırmaq üçün ora ziyarətə gedirik. Səhər ağarınca evdən çıxırıq, günorta namazına ora çatırıq. Əvvəlcə aşağıda başın kəsildiği yeri ziyarət eliyirik, xoruz kəsib qanını ora buraxıb ziyarətə qalxırıq. Apardığımız ərzaqdan orda yemək bişirir, yediyimizi yeyir, yeyilməyəni kasıba, imkansızlara paylayırıq. Quran oxuyuruq, zikr edib allahdan yağış istiyirik. Çaydan ora su aparırıq, orda bir-birimiz sulayıb evə gəlirik. Həmişə də ordan dala qayıdanda, evə çatanda yağış yağır.

Söyləyici: Ramazanova Zərbiçə Qurban qızı, Zaqatala rayonu Meşləş kəndi, təvəllüdü 1946)

Kələli kəndində Molla Şərif olub. Şeyx Şamilin tərəfdarlarından olub. Hətta onun haqqında belə bir mahnı qoşmuşdular:

Aman necə vurdular,
Car bazarı qurdular,
Kələli Molla Şərfi
Aman necə vurdular?

Deməli, hökumət adamları aşağıda onun başını kəsiblər, camaatın gözünü qorxutmaq üçün onun başını cidanın ucuna keçirib atların yolboyu gəzdiriblər. Həmin adamın cəsədini aparıb yuxarıda basdırıblar. Baş ağrıyannar onun qəbirini ziyarət eliyir. Rəhmətlik qaynatam deyərki, anamın başı ağrıyırdı. Hər dəfə mənə deyirdi ki, ay bala, o ziyarətdən mənə tütyə gətir. Mən də belə şeylərə inanmadığımdan ona əhəmiyyət vermirdim. Deyir, bir gün yolum həmin ziyarətghın yanından düşmüşdü. Həmin qəbirin üstündən bir az torpaq götürdüm, kağıza бүkdüm, gətirdim. Arvad onu suya qatıb içdi, onunla da başı sağaldı. Deməli, əsas inamdır. Ora gedənlər inanırlar və şəfa tapırlar.

(Söyləyici: Abdullayeva Dilşad Soltan qızı, Zaqatala rayonu Sabunçu kəndi, təvəllüdü 1958, təhsili orta-ixtisas)

SULTAN ŞEYXƏMİR BABA

Abatdi Sultan yetim uşaq olub. Mıslax kəndinin cavanları deyir, bu nə sirdi görəsən? Bu bütün günü dağda olur, buna çörək hardan gəlir? Bunlar düşür bunun dalına. Dağlarda dağ keçiləri olur, onları abdallar sağır. O da keçiləri sağıb onların südünü içirmiş, ondan pendir, qatıq tuturmuş. Bunu pusanlar görür ki, bu yaxşı adamdı, abdallarnan oturub-durur. Cavanlar düşür bunun dalınca. Abatdi Sultan onlardan qaçanda obasına ağır atıbdı. Deyib ki, sizdən axsax əskik olmasın. Ordan keçib gəlib Mişleşə. Mişleşdə onun şeyx olduğunu bilmiyiblər, göndəriblər mala. Yaz başı olubdu. Samur deyilən çay var, o çay göynən gedirdi. Malı çayın o sahilində otarırdılar. Çıxıb dağa, baxıb görür ki, çay malı aparacaq. Özünü çayın qabağına verir, çay daldan keçib gedir. Cığırın içindəki mal quruda qalır. Qocalar deyir o yaxşı adamdı, onu mala göndərməyək. O gündən onu mala göndərməyiblər, qalıb Mişleşdə. Onlara deyib ki, sizdən qırx cavan əskik olmasın. Muharibə dövründə o kənddən 40 cavan əskik olmayıb.

Mişleşdə mala gedəndə camaata deyif ki, ay cavanlar, bura eşşəyin üsdündə iki nurani dərviş gələcək. Nə məqsədiniz varsa, onlardan isdəyin. Bunun dediyi adamlar gələndə görürlər ki, şeyx deyirdi filan formada adamlar gələcək, amma gələnlər ayrı formadadı. Deyirlər, yəqin şeyx deyən adamlar bunlar döyül. Bunlardan heç bir dilək isdəmirlər. Şeyx gəlib soruşur ki, noldu, həmin adamlardan bir dilək isdədinizmi? Deyillər, baba, onlar sən deyən adamlar döyüldü.

Növbəti gün gənə Abatdi Sultan bunlara deyir, habu rəngdə, eşşəkli, habu formada iki kişi gələcək. Şeyxin dediyi adamlar gəlib bunlarnan görüşür, amma bunlar gənə başa düşməzlər. Şeyx bunlardan soruşur ki, noldu? Deyillər, baba, sən deyən adamlar gəlmədi. Üçüncü dəfə gənə şeyxin dediyi adamlar gəlillər. Dərvişlər sərhadə keçəndə cavanlar deyillər, ay kişilər, biz sizdən xeyir-dua isdəməyə gəlirik. Dərvişlər deyir, biz sizin torpaxdan çıxdıx, daha xeyri yoxdu.

Şeyxdə belə kəramət var idi onda.

(Söyləyici: Məmmədov Yusif Abdulla oğlu, Zaqatala rayonu Gözbaraq kəndi, təvəllüdü 1936, təhsili orta)

Dağıstanda Sultan Şeyxəmir Baba deyilən ziyarətgah var. Özü naxırçı olubdu. Qaynanam danışanda eşitmişəm ki, Mıslaxlılar onun naxırçı olmağını lağa qoyublar. Şeyxəmir baba diyitdi ki, daa mən sizə nə diyim. Sizin kənddən qırx axsax əsgik olmasın. İndi o kənddə axsaxlar çoxdu. Ordan keçib gəlibdi Dağıstandakı Mişleş kəndinə. Ordan birinə naxırçılıq eliyifdi.

Mişleşdə tək qarı olubdu, bunu bacılığa götürübdü. Diyitdi, bacı, mən sağa şərait yaradacağam, amma sən bir adama dimiyəsən. O vaxdı evin ortasında dirəklər olurdu. Diyitdi, ha bura mən barmax basacam, ha burdan yağ çıxacax, bu tərəfdən də bal çıxacax. Ondən istifadə eliyərsən, yiyərsən, amma heç kimə dimiyərsən.

Ha bir il, ha iki il, bu arvad bir az özünü tutub. Mənim kimi bir qonşu gəlib diyər ki, ay bala, bu qədər yağ, bal sağa hardan olur? Hələ satmağa da qalır. Kim verir sağa? Diyər, mən sağa diyəcəyəm, sən heç kimə dimə. Ondan sonra gedib barmağını dirəyə basar, nə yağ var, nə bal. Yağ da qurudu, bal da qurudu. Şeyxəmir baba gələndə soruşar ki, nə olub bacı? Diyər, ha belə şey olub. Diyər, olub olub da, fikir eləmə. Get mağa su gətir. Su gətirməyə gedər. Gələr diyər, vallah, qardaş, yol şaxnan dolu idi, keçə bilmədim. Qədir gecəsi olub, ağaclar yatıb, bu bilmiyib. Bir az keçmiş Şeyxəmir baba deyər ki, get bir də baxsana, ay bacı. Bu gedər, görər yol-iriz açıxdı, amma bulaxda su yoxdu. Gəlib diyər ki, vallah, yol-iriz təmiz idi, amma bulaxdan su gəlmirdi. – “Yaxşı, – diyər, – səhər durub baxarsan”. Səhər baxar ki, belinə bağladığı uzun tənzip bulağa gedəndə belindən düşmüşdü, ağacın təpəsindədi. Şeyxəmir baba diyər, bacı mən sağa çox yol göstərdim, amma sağa qismət olmadı. O qədir gecəsiydi, ağaclar yatmışdı, bulax da qurumuşdu, amma sən bilmədim. Demək sağa qismət deyilmiş.

(Söyləyici: Ramazanova Zərbiçə Qurban qızı, Zaqatala rayonu Meşləş kəndi, təvəllüdü 1946, təhsilsiz)

DİBİR MƏHƏMMƏD

Əvvəllər maşın olmuyufdu, otu, odunu arabaynan gətirirmişdər. Qonşulardan biri ot gətirmiş, gecəyə düşür. Arabanın qolu sınıf. İndi bunu necə düzəldəsən? Hava qaralıb, işıq yox. Ot gətirən adam çarəsiz qalıfdı. Dibir Məhəmməd babanın doqqazına çatanda bu çağırıfdı:

– Ay əfəndi, bir köməyə gəlsənə, ha burda arabanın qolu sınıfdı. Hona kömək isdiyirəm.

Məhəmməd əfəndi gəlif diyifdi:

– İşıq salsam sən onu düzəldə bilərsənmi?

Diyifdi:

– Hə, hə. Düzəldə bilərəm.

Məhəmməd əfəndi əlini qaldırıfdı, əlindən ona işıq düşüfdü. Onnan sonra ot gətirən başdiyif arabanın qolunu düzəltməyə. Məhəmməd əfəndi diyifdi:

– Düzəldinmi?

Diyif:

– Hə, düzəltdim.

Diyif:

– Hara kimi səni çatdırım?

Diyif:

– Bu körpüyə kimi çatdırsan yaxşı olardı. Qaranlıxdı, bir az çəkinirəm.

– Hə, – diyifdi, – gəlirəm.

Məhəmməd əfəndi əlini irəli tutufdu, ot gətirən o əlin işığına körpüyə kimi çatıfdı. Təpədən yuxarı qalxanda diyifdi:

– Daha sənə işıq lazım deyil, yaxşı yol saa, get.

Dibir Məhəmməd baba ordan geri qayıdıfı. Helə kəramətli adam idi.

(Söyləyici: Paşayev Gülpəri Ramazan qızı, Zaqatala rayonu Mamrux kəndi, təvəllüdü 1953, təhsili orta)

Qonşu Gözbaraqda bir əfəndi olar. O da Dağıstannan gəlmə imiş, Dibir Məhəmməd babanı da tanıyırmiş. Onu sürgün elamağa gəliblər. Gəlib həyəətə doluşublar. Bu deyifdi, bir dəsdəmaz alım, sonra sizin maşına oturum. Dəsdəmaz alanda diyifdi:

– Ey Dibir Məhəmməd baba, o qədər sənin yanına gəlmişəm. Məni bu gün sürgün eliyirlər. Niyə qoyursan məni aparsınlar? Mənə bir köməklik göstərsənə.

Dəsdəmaz almağa əyiləndə görübdü qabağında yekə bir işıq var. İşığı görüb qorxubdu. Diyifdi:

– Ay Allah, bu işıx nədi?

Diyifdi:

– Niyə qorxursan, mən Dibir Məhəmməd babayam. Tez ol burdan uç.

Diyifdi:

– Necə uçacam?

Diyifdi:

– Mən sənə qol-qanad verirəm, tez ol dəsdəmaz al, uç.

Bu dəsdəmaz alıfı, Dibir Məhəmməd babaynan bir yerdə uçmağa başdıyıfı. Maşındakı adamlar görübdü ki, iki işıq uçub gedir. Olar diyifdi, o nə işıqdı görəsən? Gözbaraqlılar diyifdi, biz bilmirix. Diyiflər, bə o əfəndi hanı? Diyiflər uçub gedən həmin əfəndi idi. Dibir əfəndi babanın helə güclü kəraməti var imiş.

(Söyləyici: Paşayev Gülpəri Ramazan qızı, Zaqatala rayonu Mamrux kəndi, təvəllüdü 1953, təhsili orta)

HÜSEYN ƏFƏNDİ

Hüseyn əfəndi iyirmi beş il buxara şəhərində oxuyubdu. Qonşu Mosul kəndində onnan bir yerdə oxuyan əfəndi vardı. O əfəndi, onnan bir yerdə başqa əfəndilər gələrdi bu əfəndinin yanına. Bir gün gələndə namazın vaxt çatır. Rəhmətlik Hüseyn əfəndi deyir ki, siz sünnətdəri qılın, mən dəsdəmaz alıb gəlirəm. Bular sünnəti qılıb Hüseyn əfəndini gözdüyürlər. Onun ayağında sarmuz olardı, çarix kimi də ucları olardı. Bir də görürlər yayın ha bu vaxtı Hüseyn əfəndi baba ayaqlarının üstündə qar gəlir. Əfəndilər sorşur ki, sən hara getmişən, biz səni gözdüyürük? Deyir, narahat olmuyun, mən getmişəm Dağıstana Şalbruzda namaz qılıb gəlirəm. Salbuzun üstündəki qarı kəramətini olara göstərməyə gətiribdi.

(Söyləyici: Davudova Pəri Pirməhəmməd qızı, Zaqatala rayonu Mamrux kəndi, təvəllüdü 1945, təhsili yeddiillik)

ƏFƏNDİ BABA

Balaca olanda qaşımın üstünə ağrı gəlirdi, gün çıxan kimi də başlayardı yatmağa. Rəhmətlik atam məni apardı Əfəndi babanın qəbirinin üstünə. Orda babanın başının tükünü yandırdı, onu iylətdirdi, onun qəbirinin üstündə yatırdı, hoynan da ağrı kəsdi.

Atı nallayanda babanın çeçələ barmağı qopub. Həmin barmağı bu gün də saxlayırlar. Uşaqlar yara çıxardanda həmin barmağı yaranın üstünə basırlar, onnan da çəkilib gedir.

Mənim nənəm danışardı ki, vaxtilə burda vəba xəstəliyi yayılmışdı, ətraf kəndlərdə nə qədər adam qırılmışdı. Nənəm deyirdi ki, bizim dərəni baba saxlayıb. Tütyə deyirik, babanın qəbirinin torpağından götürüb suya salardılar, həmin suyu səpərdilər heyvana. Deyirdilər o xəstəlik qara keçi donunda gəldi, istədi çıxsın bizim dərəyə, çıxamırdı. Ona görə vəba xəstəliyi bizim kəndə o qədər də təsir eləmiyib.

Babanın dağın başında arıları olubdu. Aran tərəfdən bir oğru bu arılara dadanıbdı. Bir vaxtı oğru gəlib, arılar buna yovuşub. Bu, babaya ayan olub. Oğluna deyib ki, get, arılar bir adamı necə götürübsə, elə də duruttdu. Oğlu gedib baxıb ki, doğrudan da, şələnin üstündə arı pətəyi var. Baba da oğluna tapşırıb ki, şələni qoy, onun özünü bizə gətir. Oğrunu gətirib, yaxşı baldan da yedirtirib, deyib bu günnən sonra belə şey eləmə. Bal da verib yola salıb.

(Söyləyici: Zəkəriyeva Səriyyə Bünyamin qızı, Zaqatala rayonu Dağlı kəndi, təvəllüdü 1957, təhsili orta, ixtisası metodist)

HACI HƏTƏM BABA

Nikolay dövrü olub. Hacı Hətəm baba haqqında şikayətlər gedib. Axırda bir-iki milisoner də qoşub bunu aparıblar. Xeyli gedəndən sonra qaranlıq qarışır, faytonun təkəri çıxır. Nə qədər eliyirlər, təkəri yerinə sala bilmirlər. Deyirlər qaranlıqdı, bir şey düzəltmək olmur. O kişi iki barmağını çıxarıb, barmağı lampışka kimi işıq veribdi. Deyib, faytonu düzəldin. Həmin adamlar çox pərt olublar. Faytonu düzəldəndən sonra kişini qaytarıb kəndə gətiriblər. Deyiblər ki, daha sənə işimiz yoxdu. Qaranlıqda barmağınla işıq verdin bizə.

(Söyləyici: Turacov Musa Qazıməmməd oğlu, Zaqatala rayonu Yeni Suvagil kəndi, təvəllüdü 1932, təhsili orta)

Hacı Hətəm babanın yanına iki arvad gəlibdi. Deyiblər, Hətəm baba, pis yuxular görürük, bir kitaba baxsana. Deyib, uşaqların varmı sənə? Arvadın biri deyib, yeddi oğlum var. Hacı Hətəm baba deyib, çox döyül. O biri qadın da deyir ki, bir oğlum var. Buna da deyir, az döyül. Çox oğlu olanın oğlanları qırılıb biri qalıbdı, bu birinki də axıra kimi yaşayıbdı.

Onun qəbirinin üstündə heyvan kəsirik, torpağından, daşından götürüb tütyə kimi istifadə eliyirik, daşını da suya salıb ayətlər oxuya-oxuya xəstəyə içirdirik.

(Söyləyici: Turacov Musa Qazıməmməd oğlu, Zaqatala rayonu Yeni Suvagil kəndi, təvəllüdü 1932, təhsili orta)

BABA RƏHİ

Baba Rəhi cin piri sayılır. Cin vuran, qorxu tutan adamları onun üstünə aparırlar. Üç dəfə bismillah eliyib qəbirin üstündən üç çimdik torpaq – tütyə götürürlər, cin vuran şəxsin dilinin üstünə qoyurlar. Xəstənin paltarından bir parça kəsib götürürlər, yaxud da yaylığını qəbirin üstünə qoyub deyirlər ki, mənim xəstəliyim burda qalsın.

(Söyləyici: Abakarova Limunət Sadəddin qızı, Zaqatala rayonu Dağlı kəndi, təvəllüdü 1950)

XALAXIN GÖLÜ

Mənim ulu babamın adı Abuç Məhəmməd olub, Haja getdiyi üçün ona Hacı Didey deyiblər. Rəhmətlik anam danışdı ki, babamın uşağı yox idi, Xalixverdi adlı yetim bir oğlanı yanında saxlıyırdı. Babam hər il Haja gedirdi. Növbəti dəfə ziyarətə gedəndə bu oğlan bunun qarısıynan qalır. Nənəm hər axşam yemək bişirəndə deyirmiş ki, qocam burda olsaydı, o da yiyərdi. Bu uşaq deyər ki, ay nənə, sən yeməyi qaba tök, mən aparıb çatdırım. Nənəm elə bilir yetim oğlandı, bir qab yeməknən qarnı doymur, yəqin özünə isdiyir. Ona görə birini də artıq çəkirmiş. Bu uşaq da qabı götürüb gedirmiş. Hacı Dideyin dediyinə görə, Məkkədə namaz qılanda bu uşaq qabı gətirib onun böyrünə qoyurmuş, “bunu qarın göndərib” deyib qeyb olurmuş. Vaxt gəlir kişi Hajdan gələsi olur. Kəndin ayağına dəvə karvanı yaxınlaşanda arvad da təndirə od salırmış ki, çörək bişirsin. Oğlan bilir ki, kişi Hajdan qayıdandan sonra bunun sirri açılacaxdı. Dəhrə, kəndir götürür, meşədən çırpı gətirmək bəhanəsiynən evdən qaçır. Babam gəlib cəm dolu meşoğu bolşaldar qarının qabağına. Nənəm deyər ki, bu nədi? Deyər, sən mənə göndərdiyin xörəklərin qabıdır. Nənəmdən soruşar ki, bəs uşaq hanı? Nənəm deyər, meşəyə oduna gedibdi. Ha gözdüyərlər, uşaq qayıtmaz. Axşam tərəfi camaat yığışar ki, onu axtarsınlar. Kəndin ayağında dik yer var, bunlar ora çatanda oğlanın evdən çıxanda götürdüyü kəndiri tapırlar, ondan bir az yuxarıda dəhrənin gürzünü, gölün yanında isə köynəyini tapırlar. Rəhmətlik qayıtam deyər ki, orda tarixən su olmazdı. Oğlan qaçanda dəsdəmaz almaq isdiyirmiş, ətrafda da su yox idi. Onda dəsdəmaz almaq üçün Allahdan su isdiyib ayağını yerə vurub, dabanını basdığı yerdən su çıxıbdı. Xalaxın gölü ondan yaranıb. Həmin uşağın adı Xalixverdi olub, müqəddəsliyi bilinəndən sonra ona Abatdi Xalixverdi deyiblər. Xalaxın gölü də onun adı ilə bağlıdır.

Deyilənə görə, o gölnən Suvagilin ayağındakı Dakka bulağın əlaqəsi var. Rəvayətə görə, bir çoban üsdünə adını yazdığı çomağını o gölə atıb, həmin çomax Suvagilin böyründəki Dakka bulaxdan çıxıbdı.

(Söyləyici: *Abdullayeva Dilşad Soltan qızı, Zaqatala rayonu Sabunçu kəndi, təvəllüdü 1958, təhsili orta-ixtisas*)

PƏRİ QALASI

Pəri qalasının sahibi bir xanım olub. Çox incə gəlin olub. Nənəm danışdı ki, Armatay qalasıynan oranın əlaqəsi olub. Armataya hücum eliyəndə ordan qaçıb Pəri qalasında gizləni, Pəri qalasına hücum eliyəndə isə Armatayda gizləni. Qaçanda da atların nallarını sökdürüb tərsinə vurdururdu ki, iznən gəlib onu tapa bilməsinlər.

Pəri xanım incə, nərmənazik xanım olub. Deyilənə görə, onun böyük bacısı Şah Abbasda olub. Bir gün Şah Abbasın əlinə su tökəndə şah fikir verib ki, bunun əlləri o qədər incədir ki, bu üzdən baxanda o üzü görünür. Şah Abbas buna deyib ki, görəsən səndən də gözəl adam varmı dünyada? Bu, bajısının gözəlliyini gizli saxlıyırmiş. Birdən ağızından qaçırub ki, sən hələ mənim bajımı görməmişən. Belə deyən kimi Şah Abbas beynəməz durub ki, bunun əlinin bu üzündən baxanda o üzü görünür. Özü belə olanda bunun bajısı necə olar? Arvadınnan soruşub ki, sənin bajın hansı tərəfdə olur? Diyif ki, şimaldadı. Şah Abbas fikirləşib ki, şimalda qalayçılar çox olur. Doğrudan da, o vaxdı çoxlu mis qablar olub. Son vaxtlara qədər də qalayçı ən möhtəbər insan olub. Qalayçı paltarını geyinib, körüyü də götürüb, özüynən bir nəfər də götürüb tərpeniblər. Soruşa-soruşa gəlib çıxıblar bura. Pəri xanım yaşayan qalanı buna nişan veriblər. Bu öz-özünə fikirləşib ki, bura necə girsin. Nəsə bir oyun çıxarıblar. Pəri xanıma xəbər göndəriblər ki, qab-qacaq qalaylayan usda gəlib. Pəri xanımda da mis qablar olub. Diyif, gətirin bizim qabları da ağırtınsınlar. Şah Abbas qabları ağırdanda gözünün altıynan baxıb, məhətdəl qalıb. Diyir, arvadım düz deyirmiş, bu necə incə xanımdı. Qabları qalaylayıb qutaranda hörmət əlaməti olaraq Pəri xanım bunların qabağına plov qoyur, üsdündə də ət. Şah Abbas da həmişə xörəyə başdıyanda ortadan başdıyardı. Pəri xanım deyib ki, ay usdalar, yeməyə başdıyın. Şah Abbas qalayçı olduğunu yadından çıxarar, qaşığı götürən kimi düz ortaya salıb yeməyə başdıyar. Pəri xanım da hər şeyə fikir verəmiş. Bunu görəni kimi başa düşür ki, bu qalayçı deyil. Deyir, usda, Şah Abbas kimi yiyirsən. Belə diyən kimi Şah Abbas cumub bunun üsdünə. Pəri xanım başqa yol tapmayıb, pəncərədən özünü atıb, aşağı düşüb ölüb.

(Söyləyici: *Qurbanov Abakər Muradəli oğlu, Zaqatala rayonu Mamrix kəndi, təvəllüdü 1949, təhsili ali*)

ŞAH ABBAS

Kimsə sahənin ortasından ot çalmağa başlasa, ona deyirdilər ki, nə Şah Abbas kimi ortadan başdıyır. Belə rəvayət eliyirlər ki, o vaxdı şahlar libasını dəyişib əyaləti gəzirdilər. Şah Abbas da dərviş kimi gəlir bir qapını döyür. Bu evdə də bir qoja qarı olur. Bunu qonax eliyir. Qarı da yayma bişiribmiş. Bir boşqab da bunun qarşısına qoyur. Şah Abbas qaşığı atıb boşqabın tam ortasından başdıyır yeməyə. Qarı diyir:

– Nə Şah Abbas kimi ortadan başdıyır?

Şah Abbas pərt olur. Diyir:

– Niyə ki, Şah Abbas ortadanmı başdıyır?

– Hə, – diyir, – həmişə düşmənnən vuruşanda ortaya girir, mühasirəyə düşüb uduzur.

Ondan sonra Şah Abbas döyüş taktikasını dəyişir.

(Söyləyici: Davudov Əhməd Şəmsəddin oğlu, Mamrix kəndi, təvəllüdü 1962, ixtisası rəssam)

QAN DƏYİRMANI

Car-Balakən camaatlığı dövründə kəndi ağsaqqallar idarə edib. Bizim kəndin bir cavanı cınıxlını öldürüb. O vaxdın qanunlarına görə ölən qohumları da gəlib bulardan kimisə öldürməli idi. Bu qan davası yüz illərnən çəkirmiş. Bu hadisə baş verəndə bizim kəndin ağsaqqalları yığışır ki, nətər eliyək bu qan davası böyüməsin. On-on beş ağsaqqal yığışıb gedir Cınığa. Onların ağsaqqalları ilə görüşür. Onlarnan razılaşırlar ki, kənddəki dəyirmanlardan birini qan əvəzinə 25-30 illiyinə o tərəfə icarəyə versinlər. Həmin müddət ərzində cınıxlılar dəyirmanı işdədib xeyrini özdərinə götürüblər. Onnan sora o dəyirman Qan dəyirmanı adlandırılıb.

(Söyləyici: Davudov Əhməd Şəmsəddin oğlu, Mamrix kəndi, təvəllüdü 1962, ixtisası rəssam)

QABAQ-TABAĞIN NAĞILI

Bir kişinin Qabağı olufdu. Qoz oğurlamağa gedirmiş. Yolda buna bir öküz rast gəlir. Öküz diyir:

– Qabax-tabax, hara gedirsən?

Qabax-tabax diyir:

– Qabax da sənsən, tabax da! Mənim adım qırmızı paltar Mirzəxan babadı.

Öküz diyir:

– Qırmızı paltar Mirzəxan baba, hara gedirsən?

Qabax-tabax diyir:

– Qarı ilə qocanın qozunu oğurlamağa gedirəm.

Öküz diyir:

– Məni də özünə yoldaş eləsənə.

Qabax-tabax diyir:

– Yoldaş yox, qardaş olax, gəl sən də.

Öküz də buna qoşulur. Öndə qabax, arxada öküz az gedirlər, çox gedirlər, yolda bir xoruza rast gəlirlər. Xoruz diyir:

– Qabax-tabax, hara gedirsən?

Qabax-tabax diyir:

– Qabax da sənsən, tabax da! Mənim adım qırmızı paltar Mirzəxan babadı.

Xoruz diyir:

– Ey qırmızı paltar Mirzəxan baba, hara gedirsən?

Qabax diyir:

– Qarıyan qocanın qozlarını oğurlamağa.

Xoruz deyir:

– Məni də özünüzə yoldaş elə.

Qabax diyir:

– Yoldaş yox, lap belə qardaş olaq.

Xoruz da ona qoşulur, yola düşürlər. Öndə Qabax, ardınca xoruz az gedirlər, çox gedirlər, yolda bir iynəyə rast gəlirlər. İynə soruşur:

– Qabax-tabax, hara gedirsən?

Qabax özündən çıxır:

– Qabax da sənsən, tabax da!

– Bəs sənə nə deyək?

Qabax deyir:

– Qırmızı paltar Mirzəxan baba deyə çağır.

– Ey qırmızı paltar Mirzəxan baba hara gedirsən? – deyə iynə soruşur.

Qabax deyir:

– Qarı ilə qocagilə qoz oğurlamağa.

– Məni də özünüzə yoldaş eləyin.

– Yoldaş yox, qardaşsan.

Qabaxda Qabax, onun dalınca xoruz, onun dalınca iynə gedirlər, gedirlər, yolda toxmağa rast gəlirlər. Toxmax Qabaxdan soruşur:

– Qabax-tabax, hara gedirsən?

Qabax deyir:

– Bura bax, Qabax da sənsən, tabax da!

Toxmax deyir:

– Bəs səni necə çağıraq?

Qabax diyir:

– Qırmızı paltar Mirzəxan baba.

Toxmax diyir:

– Qırmızı paltar Mirzəxan baba, hara gedirsən?

Qabax diyir:

– Qarı və qocagildən qoz oğurlamağa.

Toxmax deyir:

– Məni də özünüzə yoldaş elə.

Qabax deyir:

– Yoldaş yox, lap belə qardaşsan.

Hindi bular yığılıf gedirlər. O vaxdı qozu evin çardağında yayıb saxlıyırlarmış. Qabax nərdivan qoyuf çıxır çardağa. Evin ortasında buxarı olurdu, orda ocaq qalıyırdılar. Xoruz külün içində gizlənib. İynə palazın üstünə sancılıb, toxmax qapının üstündə, öküz də buxarıdan asılıbdı. Qarıynan qoca da aşağıda yatıflar. Qarı kişinin dümsükləyir ki, qoca, qoca, vallah, çardaxdan səs gəlir. Qozu oğurlayırlar.

Qoca deyir:

– Əşi, kim gələcəxdı bizim çardağa? Tək adamıx.

Deyir:

– Vallah, qoz səsi gəlir, kimsə orda eşələnir.

Kişi durub buxarının yanına gəlir ki, buxarının içərisindən yuxarı baxsın. Yuxarı baxanda öküz bunun sifətinə batırıbdı. Kişi palazın üstündə oturanda iynə arxasına batıbdı. “Qoy burdan qaçım”, – deyib qapını açanda toxmax başına düşübdü. Arvad da durub ocağı yandırmaq istəyir ki, içəri işıq düşsün. Odunları eşəliyəndə xoruz qanadlarını çırpır, kül arvadın gözünə dolur. Arvad da yığılır ora. Qabax buxarıdan yumalanır, aşağı düşüb gedir.

Bizim ev kəndin yuxarisında idi. Kənddə də Gülüm deyilən bir arvad vardı, ayağı axsıyırdı. Atam deyirdi, o Qabax burdan yumalana-yumlana gedəndə həmin arvadın dizinin üsdünə düşübdü. O arvadın ayağı ondan axsayır. Atam belə danışırdı, biz də inanırıdıq.

(Söyləyici: Davudova Pəri Pirməhəmməd qızı, Zaqatala rayonu Mamrux kəndi, təvəllüdü 1945, təhsili yeddiillik).

MUSTAFA BƏY

Bir atanın kor qızı olub. Arvadı rəhmətə gedəndən sonra ata başqa qadınla evlənir. Ögey ana qızla dolanmır. Ərinə diyir:

– Mən bu qızla dolana bilmirəm. Ya bu qızı seç, ya da məni.

Ata qızı səbətə qoyub meşəyə aparır. Qız soruşur:

– Ata, məni hara aparırsan?

Atası diyir:

– Səni aparıram meşəyə gəzdirməyə.

Aparıb qızı qoyur ayının mağarasına. Qız soruşur:

– Ata, bə bura haradı?

Diyir:

– Səni ərə vermişən, kişinin adı Musdafa bəydi. Kişi oduna gedib, qayıdacax. Sən burda otur, səhər gəlib səni yoxluyacam.

Qız oturur burda gözdüyür. Axşamçağı ayı qayıdıb gəlir mağarasına. Hava yağışlı olub, ayının kürkü isdanıb. Ayı qızı iyniyir. Qız əlini ayının üsdünə sürtür, görür bunun kürkü höyüşdü. Deyir:

Musdafa bəy,
Yağan yağışdı,
Kürkün höyüşdü.

Ayı başdıyır qızı yalamağa, sonra da dişdəməyə. Qız deyir:

Öpməh öpməhdi,
Bu dişdamax nədəəndi?
Ayı orda qızı yiyir.

(Söyləyici: *Sulxayeva Gülpəri Hacı qızı, Zaqatala rayonu Mamrux kəndi, təvəllüdü 1970, təhsili orta*)

SALAMMƏLİK

“Salamməlik”lər əsasən qız toyunda (xınada), gəlin köçən gün, yun əyirmək, tütün sərmək üçün keçirilən iməcliklərdə oxunurdu. Xına gecəsində gəlin bir kənarda oturur, rəfiqələri beş-altı nəfərdən ibarət iki dəstəyə bölünüb üz-üzə durur və əl çala-çala oxuyurlar. Bir dəstə oxuya-oxuya o biri dəstəyə sarı gedir, ora çatdıqda baş əyib geri qayıdır. Bu dəstə qurtarandan sonra o biri dəstə başlayır. Gəlin köçən gün isə oğlan evinin adamları gəlini aparmağa gəlməmişdən qabaq, gəlin bəzənən zaman rəfiqələri oxuyur. “Salamməlik”lər qaval və tənburun müşayiəti ilə oxunur.

Salammalik, salammalik,
Ay lilay, lilay, lilay,
Toli Malik, Toli co.

Məhləyə at gəlibdi, salammalik, salammalik,
Calğaya bağlanıbdı, Toli Malik, Toli co.
Ağlasa ağlamasa, salammalik, salammalik,
Aparmağa gəlibdi, Toli Malik, Toli co.

Hərkədə can, hərkədən, salammalik, salammalik,
Kimdir səni örgədən, Toli Malik, Toli co.
Aman baci, can baci, salammalik, salammalik,
Nə tez çıxdın cərgədən, Toli Malik, Toli co.

Yaylığım həşdi, hüşdü, salammalik, salammalik,
Bir ucu suya düşdü, Toli Malik, Toli co.

Ağla bacılar, ağla, salammalik, salammalik,
Ayrılıq bizə düşdü, Toli Malik, Toli co.

Çaylaqda qaraçılar, salammalik, salammalik,
Yazda çiçək açılar, Toli Malik, Toli co.
Oxu bacılar, oxu, salammalik, salammalik,
Bəlkə könlüm açılar, Toli Malik, Toli co.

Qapı aşdım, qar gördüm, salammalik, salammalik,
Suya gedən yar gördüm, Toli Malik, Toli co.
Bir əlində şamama, salammalik, salammalik,
Bir əlində nar gördüm, Toli Malik, Toli co.

Bu dərənin uzununu, salammalik, salammalik,
Çoban qaytar quzunu, Toli Malik, Toli co.
Get qonşuya deginən, salammalik, salammalik,
Mənə versin qızını, Toli Malik, Toli co.

Bu ayaz sərin ayaz, salammalik, salammalik,
Bulutdux sərin ayaz, Toli Malik, Toli co.
Aman allah, can allah, salammalik, salammalik,
Sevəni sevənə yaz, Toli Malik, Toli co.

Samavar pakqıldayır, salammalik, salammalik,
Qənqırrar çakqıldayır, Toli Malik, Toli co.
Zəhləm gedir o yardan, salammalik, salammalik,
İş görmür, dıqqıldayır, Toli Malik, Toli co.

Bir ovucda kişmişsən, salammalik, salammalik,
Cibdən cibə düşmüşsən, Toli Malik, Toli co.
Sən haranın quşu idin, salammalik, salammalik,
Gedib hara düşmüşsən, Toli Malik, Toli co.

(Söyləyici: Balayev Fazil Balabəy oğlu, Zaqatala rayonu Yeni Suvagil kəndi, təvəllüdü 1938, təhsilli orta)

ALA GÖZLÜM

Bu mahnı oğlan evinin adamları gəlini aparmağa gələndə oxunur. Qızın rəfiqələri gəlin qapıdan çıxan ərəfədə bu mahnını oxuyaraq onun ağladırılar.

At gəlib aparmağa, ay ala gözlüm, ala gözlüm,
Qapular qoparmağa, can qara gözlü yar.

Yığılın qohum-qardaş, ay ala gözlüm, ala gözlüm,
Qoymayın aparmağa, can qara gözlü yar.

Məhləmizdən qız gedir, ay ala gözlüm, ala gözlüm,
Qız gedir, ucuz gedir, can qara gözlü yar.
Yüz min manat versə də, ay ala gözlüm, ala gözlüm,
Yenə də ucuz gedir, can qara gözlü yar.

İstəkanın ağ olsun, ay ala gözlüm, ala gözlüm,
İçi dolu yağ olsun, can qara gözlü yar.
Bu qədər mahnı dedik, ay ala gözlüm, ala gözlüm,
Eşidənlər sağ olsun, can qara gözlü yar.

(Söyləyici: Zəkəriyeva Səriyyə Bünyamin qızı, Zaqatala rayonu Dağlı kəndi, təvəllüdü 1957, təhsili orta)

CEYRANIM (SABUNÇU VARIANTI)

“Ceyranım” mahnısının iki variantı vardır: “Yalınqat ceyranım”, “Cütqat ceyranım”. “Yalınqat ceyranım”da ceyranım sözü bir dəfə, cütqatda isə iki dəfə təkrarlanır.

Məhlədə kələm kimi,
Yar verən salam kimi.
Bizi necə ayırdın,
Əsliynən Kərəm kimi.
Ay ceyranım, ceyranım,
Can ceyranım, ceyranım.

Qastunum bozdu neynim,
Düyməsi azdı neynim.
Sevdin ala bilmədin,
Vijdanın azdı neynim.
Ay ceyranım, ceyranım,
Can ceyranım, ceyranım.

Quzu gəlir yatağa,
Qalxdım hündür otağa.
Balamı yuxuda gördüm,
Qıymadım oyatmağa.
Ay ceyranım, ceyranım,
Can ceyranım, ceyranım.

Qanix qırağındayam,
 Çeşmə çırağındayam.
 İtirmişəm balamı,
 Onun sorağındayam.
 Ay ceyranım, ceyranım,
 Can ceyranım, ceyranım.

(Söyləyici: Rəcəbova Çiçək Adam qızı, Zaqatala rayonu Sabunçu kəndi, təvəllüdü 1960, təhsili orta-ixtisas, ixtisası klub müdiri)

MARAL XAYNA¹

Su üstündə durarsan, lilay, lilay
 Dindirəm dinərsənmi, Maral xayna?
 Yazıb kağız göndərsəm, lilay, lilay
 Oxuya bilərsənmi, Maral xayna?

İkimiz əmi qızı, lilay, lilay,
 Sən qoyun ol, mən quzu, Maral xayna.
 Çıxarıq göy yaylağa, lilay, lilay
 Tökərik dərdimizi, Maral xayna.

Qardaşım qaladadır, lilay, lilay
 Kağızı taladadır, Maral xayna.
 İsmarradım gəlmədi, lilay, lilay
 Bəylərin aradadır, Maral xayna.

Bu dağa dağ demərəm, lilay, lilay
 Pendirə yağ demərəm, Maral xayna.
 Yarsız məclislərə lilay, lilay,
 Mən məclislər demərəm, Maral xayna.

Yük üstündə yumurta, lilay, lilay,
 Ana məni unutma, Maral xayna.
 Unutsa da, unutsun, lilay, lilay,
 Göz yaşını qurutma, Maral xayna.

(Söyləyici: Rəcəbova Çiçək Adam qızı, Zaqatala rayonu Sabunçu kəndi, təvəllüdü 1960, təhsili orta-ixtisas, ixtisası klub müdiri)

¹ Xayna - xanım

OX, CAN AMAN

Dağıstan dağ yeridi,
Gürcüstan gül yeridi.
Halal olsun Zaqatamız
İgidlərin bol yeridi.
Ox, can aman, canastar man aman.

Məhlədə qoşa çinar,
Qoşa yanaşı çinar,
Yar məhləyə girəndə
Yarpağın döşə çinar.
Ox, can aman, canastar man aman.

Cadea dayre içe
Cuqasa bayre içe,
Mne qame caqbayi
Aynı zamanin içe.
Ox, can aman, canastar man aman.

Köynəyi yaşıl oğlan,
Əcəb yarışır oğlan.
Məhləmizdə dolaşma,
Atam savaşı, oğlan.
Ox, can aman, canastar man aman.

Ay qız adın Hürüdü,
Duman dağı bürüdü,
Gül üzünü deməkdən,
Cavan canım çürüdü.
Ox, can aman, canastar man aman.

(Söyləyici: Qurbanov Qədir Əli oğlu, Zaqatala rayonu Yeni Suvagil kəndi,
təvəllüdü 1958)

LİLAYLAR

Ay lilay, lilay, lilay,
Lilay ha lilay, lilay
Ay lilay, lilay, lilay,
Lilay ha lilay, lilay.

Kim gəlib xoş gəlibdi,
Bu yerlərə xoş gəlib.
Bakıdan gələn qonaq
Zaqatalaya xoş gəlib.
Ay lilay, lilay, lilay,
Lilay ha, lilay, lilay.

Dağıstan dağ yeridi,
Gürcüstan gül yeridi.
Halal olsun Suvagil,
Qızların bol yeridi.
Ay lilay, lilay, lilay
Lilay ha, lilay lilay.

Bulaxda buz qalmadı,
Daxqada duz qalmadı.
Yıxılmış Suvagildə,
Mənə ki qız qalmadı.
Ay lilay, lilay, lilay
Lilay ha, lilay lilay.

İreyxan əkdim düzə,
Cücərib çıxdı üzə.
İreyxan boylu anam,
Niyə gəlmirsən bizə?
Ay lilay, lilay, lilay
Lilay ha, lilay lilay.

(Söyləyici: Qurbanov Qədir Əli oğlu, Zaqatala rayonu Yeni Suvagil kəndi, təvəllüdü 1958)

MƏNİLƏR (AZƏRBAYCANCA)

1. Reyxanı əkdim düzə,
Göyərrib çıxdı üzə.
Qaraqaşlı ay oğlan,
Bir qonaq gəlsənə bizə.
(= Aman qardaş, can qardaş
Niyə gəlmirsən bizə?)

2. Sarı tütün bükümü,
Saxla könlündəkini.

Mənim könlüm nə bilsin
Sənin könlündəkini.

3. Dağlar duman oldu, gəl!
Halım yaman oldu, gəl!
Bir də səni görəydim
Ay günüm qara oldu, gəl!

4. Dağlar, dağlar, du məni,
Zəncir bağlar du məni.
Elə qərib olmuşam,
Görən ağlar du məni.

5. Bakılıyam bakılı,
Başında var kəkili.
Mən o qızı sevirdim
Kimdir onun vəkili?

6. Ay ana, ölmüyəsən,
Yaman gün görmüyəsən.
Yerin cənnətdik olsun,
Cəhənnəm görmüyəsən.

7. Qardaşım, qara daşım,
İyirmi beşdir yaşım.
Axtarım hardan tapım
Şimal boylu¹ qardaşım.

8. Bacım cannə olubdu,
Nə deyir, nə olubdu?
Xəcalətmi çəkirsən,
Üzün rəngi solubdu?

9. Qum başında duraydım,
Gül çiçəyi dərəydim.
Köhnə ata yurdunda,
Təzədən doğulaydım.

10. Dünya mənə dar gəlir,
Yaşamağım ar gəlir.
Qəlbimi sıxır kədər,
Gözlərimdən yaş gəlir.

11. Saralmışam, solmuşam,
Bulud kimi dolmuşam.
Küsübdü bəxdim məndən,
Belə tənha qalmışam.

12. Döşəyi salanım yox,
Yastığı verənim yox.
Elə qəmgin olmuşam,
Qeydimə qalanım yox.

13. Alma atana qurban,
Atıb tutana qurban.

Məxmər döşək, gül yastıq
Yalqız yatana qurban.

14. Əzizim, o xandan,
O paşadan, o xandan.
Olaydım bir dəstə gül,
Asılaydım yaxandan.

15. Yollar palçıqlı olsun,
Süfrəniz açıq olsun.
Toy tutan əziz bacım,
Bəxtiniz açıq olsun.

16. Elə sudan olaydı,
Şüşələrə dolaydı.
Yoldan keçən gözəl oğlan,
O oğlan mağa olaydı.

17. Çaya saldım qaşığı,
Mən oldum gül aşığı.
Qardaşsız bacılarım,
Olmayır yaraşığı.

18. Yuxarı bağ bizimdi,
Qara saxlım üzümdü.
Mahnı çoxdu, səs yoxdu,
İndi nöübə sizindi.

19. Gedirəm, yol üsdəyəm,
Bülbüləm, gül üsdəyəm.
Azrayıl, alma canımı,
Nişanam², toy üsdəyəm.

20. Gəl bacılar, başdıyaq,
Dərdimizi aşdıyaq.
Vətəndən kənar düşən
Qardaşımdan başdıyaq.

21. Gəl bacı, mahnı diyax,
Limonu soyub yiyax.
Bizə hamısı birdi,
Sizə hansınnan diyax?

¹ Şimal boylu – şümal boylu

² Nişanam – nişanlıyam

22. Su səni, suda səni,
Saxlasın xuda səni.
Şaxmar ilan vurmasın
Şirin yuxuda səni.

23. Bu dağa dağ demərəm,
Pendirə yağ demərəm.
Qardaş olmuyan yerə
Mən vətən demərəm.

24. Dağlarda, meşələrdə,
Şam yanır şüşələrdə.
Hamısı yar qoynunda
Mən qaldım meşələrdə¹.

25. Əyriplan aladı,
Qanadları qaradı.
Əyriplan şoferi
Nuriyeva Sonadı.

26. Qoyunu qatdım yatağa,
Çıxdım hündür otağa.
Baxdım balam yatıbdı,
Qıymadın oyatmağa.

27. Əsgərlər qatar-qatar,
Qatar belinə batar.
Vətənnən kənar düşən
Nə vaxt vətənə çatar?

28. Təndirdən çıxan yalav,
Ay yazda çıxan ilav²
Qızdara nə yaraşır
Qırmızı ipək şalav³.

29. Məhlənin gül ağacı,
Kəlağayın qıyqacı.
Toyun mübarək olsun,
İstəkli əziz bacım.

30. Qardaş demə qan olar,
Ay yel əsər, tufan olar.
Qardaş gözən yollara
Ay bacılar qurban olar.

31. Qardaş, qoyun kimindir?
Sana gör neçə mindir.
Soruşmaq ayıb deyil
Sən sevən qız kimindir?

32. Qızın adı Pərişan,
Dağlara düşdü nişan.
Yar verən o üzüyü
Barmağımdan salmışam.

33. Suvagil axın-axın,
Döşünə ulduz taxım.
Qardaş, səni görməyə
Hansı dağlardan baxım.

34. Suda ilanı gördüm,
Dərdi biləni gördüm.
Gecə şirin yuxuda,
Balam gələni gördüm.

35. Bu yellər, əsən yellər,
Səbrimi kəsən yellər.
Sizə əmanət qalsın,
Biz ayaq basan yerlər.

36. Lampaların işığı,
Evlərin yaraşığı.
Qardaşsız bacıların
Olmayır yaraşığı.

(Məniləri söylədi: Abakarova
Limunət Sadəddin qızı, Zaqatala rayonu
Dağlı kəndi, təvəllüdü 1950; Balayev
Fazil Balabəy oğlu, Zaqatala rayonu
Yeni Suvagil kəndi, təvəllüdü 1938,
təhsilli orta. Salehova Gülpəri Abbas
qızı, Zaqatala rayonu Dağlı kəndi,
təvəllüdü 1956, təhsili natamam orta).

¹ Söyləyicinin dediyinə görə dağlarda qoyun otaranda yalnızlıqdan sıxılarda bu məninə deyərdi.

² İlav – sarıköynək quşu

³ Şalav – şal